

СУБОТ Н. І.,
аспірантка кафедри кримінально-
правових дисциплін та судочинства
(Сумський державний університет)

УДК 343. 541

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.37>

ПРОТИДІЯ КОНТРАБАНДІ ТРАНСПЛАНТАЦІЙНИХ ОРГАНІВ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Стаття порушує актуальну проблему незаконного трафікінгу трансплантаційних органів в контексті необхідності запровадження в Україні сучасних міжнародних норм та практик щодо протидії цьому злочину.

Визначено, що торгівля людськими органами та контрабанда трансплантаційних матеріалів є однією з найбільш згубних форм організованої злочинності у світі, що завдає непоправної шкоди людському життю та гідності. Ця проблема має глобальний характер і вимагає об'єднання зусиль на міжнародному рівні для її подолання.

Автор наголошує на важливості вивчення та врахування зарубіжного досвіду в цій сфері з метою його подальшої адаптації до вітчизняної системи. Розглядаються потенційні ризики та перешкоди при імпорті іноземних практик, такі як культурні, правові та фінансові відмінності, невідповідність місцевим соціальним реаліям, можливі політичні та бюрократичні бар'єри. Проаналізовано приклади країн, які стикалися з проблемою незаконної торгівлі органами та впровадили законодавчі та організаційні механізми її подолання.

Автор наголошує на важливості комплексного підходу до протидії контрабанді органів, що поєднує вивчення найкращих світових практик із гармонізацією зі міжнародними стандартами. Така інтеграція української системи охорони здоров'я до світового правового простору є необхідним кроком для ефективного розв'язання проблеми нелегальної торгівлі людськими органами.

Водночас, необхідно враховувати потенційні ризики та перешкоди під час імплементации зарубіжних практик, такі як культурні, правові та фінансові відмінності, неузгодженість із соціальними реаліями в Україні, можливі політичні та бюрократичні бар'єри. Тому адаптація іноземного досвіду має відбуватися виважено, з урахуванням місцевих умов та особливостей.

Наголошується, що лише комплексний підхід, що поєднує вивчення кращих світових практик та гармонізацію законодавства з міжнародними нормами, здатний забезпечити ефективну протидію контрабанді трансплантаційних органів в Україні та інтегрувати вітчизняну систему охорони здоров'я у глобальний правовий простір.

Ключові слова: трансплантація органів, контрабанда органів, торгівля людьми, міжнародні стандарти, імплементация законодавства, гармонізація, зарубіжний досвід.

Subot N. I. Counteracting organ trafficking: implementing foreign experience in Ukraine

The article addresses the pressing issue of illegal trafficking of transplant organs in Ukraine and emphasizes the need to implement modern international norms and practices to combat this crime effectively.

It recognizes that the trade of human organs and trafficking of transplantation materials represent one of the most detrimental forms of organized crime globally, causing irreparable harm to human life and dignity. Given its global nature, tackling this problem requires international collaboration and collective efforts.

The author stresses the importance of studying and incorporating foreign experience in this area into the domestic system. Potential risks and obstacles in adopting foreign practices, such as cultural, legal, and financial differences, mismatch with local social realities, and potential political and bureaucratic barriers, are considered.

Examples of countries that have faced illegal organ trading issues and implemented legislative and organizational mechanisms to overcome them are analysed. The author underscores the importance of a comprehensive approach to combating organ trafficking, combining the study of global best practices with harmonization with international standards. This integration of the Ukrainian healthcare system into the global legal framework is deemed essential for effectively addressing the problem of illegal organ trade.

However, it's essential to consider potential risks and obstacles during the implementation of foreign practices, such as cultural, legal, and financial differences, misalignment with social realities in Ukraine, and possible political and bureaucratic barriers. Therefore, the adaptation of foreign experience should be approached cautiously, considering local conditions and peculiarities.

The article emphasizes that only a comprehensive approach, integrating the study of best global practices and harmonizing legislation with international norms, can effectively combat organ trafficking in Ukraine and integrate the domestic healthcare system into the global legal framework.

Key words: *organ transplantation, organ trafficking, human trafficking, international standards, legislation implementation, harmonization, foreign experience.*

Вступ. Торгівля людськими органами та контрабанда трансплантаційних матеріалів є однією з найбільш згубних форм організованої злочинності у світі, що завдає непоправної шкоди людському життю та гідності. Ця проблема має глобальний характер і вимагає об'єднання зусиль на міжнародному рівні для її подолання. Нині існують численні міжнародні стандарти та успішні практики боротьби з незаконним обігом трансплантатів, які можуть бути імплементовані в Україні для підвищення ефективності відповідних заходів.

У цій статті розглядається важливість вивчення та адаптації зарубіжного досвіду в сфері протидії контрабанді органів для вдосконалення вітчизняної системи. Аналізуються приклади країн, які зіткнулися з проблемою незаконної торгівлі трансплантатами та успішно впровадили законодавчі та організаційні механізми її подолання.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає в тому, щоб підкреслити актуальність проблеми незаконного трафіку органів для трансплантації в Україні та висвітлити необхідність впровадження сучасних міжнародних стандартів і практик для ефективної боротьби з цим явищем. Також, стаття має на меті розглянути потенційні ризики та перешкоди при адаптації зарубіжного досвіду до вітчизняної системи, зокрема, культурні, правові та фінансові відмінності, а також політичні та бюрократичні перешкоди.

Результати дослідження. Упровадження іноземного досвіду у рамках заходів протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини вважається знаковим з кількох причин. По-перше, іноземний досвід може включати успішні стратегії та підходи, які дозволяють більш ефективно виявляти, запобігати та припиняти незаконну торгівлю органами та тканинами людини. Це дозволяє користуватися передовими методами та технологіями у цій сфері. По-друге, осмислення досвіду інших країн сприяє розвитку міжнародного співробітництва.

Проте сліпе використання іноземного досвіду може приносити певні ризики. По-перше, іноземний досвід ґрунтується на культурних та юридичних особливостях, які можуть відрізнятися від національних умов, що може ускладнити адаптацію імпортованих методів та стратегій до місцевих умов. По-друге, деякі новаторські методи та підходи, що були успішними за кордоном, можуть бути фінансово важкими для впровадження в умовах місцевого контексту, особливо в умовах кризи чи низької фінансової стабільності. Це може обмежувати імплементацію деяких аспектів іноземного досвіду. Деякі підходи можуть також не враховувати соціокультурні аспекти та особливості місцевого населення, що може призвести до неправильної оцінки ефективності заходів у боротьбі з контрабандою.

Крім того, імплементація іноземного досвіду може стикатися з політичними та адміністративними перешкодами, такими як зміни урядової політики, конфлікти інтересів або бюрократичні ускладнення. Необхідно також враховувати можливі непередбачені наслідки і ризики, що супроводжують імплементацію нових методів та стратегій зарубіжного досвіду.

Отже, використання іноземного досвіду у сфері протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини має свої переваги, але потребує обережного підходу та врахування всіх можливих ризиків та обмежень у контексті місцевих реалій [1].

Незважаючи на щорічну реалізацію значної кількості життєво важливих трансплантацій органів, глобальна потреба у донорствах органів залишається невтішно ненаситною. Різномісність законодавчих актів, які регулюють питання згоди на донорство органів, в кожній конкретній державі веде до відчутного розмаїття рівнів донорства. Існує два принципово різні методи визначення згоди на донорство органів після смерті: за принципом «опт-ін» і за принципом «опт-аут». Наприклад, у Сполучених Штатах Америки, Бразилії та Ізраїлі діє система «опт-ін», за якою потрібно отримати виражену згоду для подальшого розгляду можливості взяття органів. З іншого боку, в інших країнах застосовується система «опт-аут», де передбачено, що особа автоматично вважається прихильником донорства, якщо вона не активно відмовилася від цього. До таких країн належать Іспанія, Сполучене Королівство та Аргентина [1].

Аналіз статистичних даних довів правильність нашого припущення, що відсутність досконалих та чітких нормативно-правових актів у сфері донорства органів та тканин у певних країнах може сприяти розквіту нелегальної торгівлі людськими органами, контрабанди трансплантатів та розвитку трансплантаційного туризму. Ця проблема є особливо актуальною для держав з обмеженими ресурсами у галузі охорони здоров'я або з правовими прогалинами. Наприклад, в Індії до 1994 року відсутній був відповідний законодавчий фундамент у сфері трансплантації, що сприяло розвитку «трансплантаційної індустрії», де найбільш жителі продавали свої органи заможним пацієнтам. Хоча пізніше був ухвалений закон, що забороняє комерційну торгівлю органами, нелегальний ринок існує й донині. Це призвело до того, що Індія стала центром медичного туризму, але велика частина населення має обмежений доступ до основних медичних послуг [2].

Л. Коен здійснив дослідження в Індії, спрямоване на вивчення проблеми торгівлі органами. Дослідження включало інтерв'ю з донорами нирок, лікарями-трансплантологами та урядовими представниками з різних регіонів Індії. Головна увага була спрямована на чотири великі міста Індії – Ченнаї, Бангалор, Делі та Мумбаї – де активно проводилися операції з трансплантації. За результатами дослідження доктора Л. Коена, з'явився висновок про наявність взаємозв'язку між сферами медицини, політики, промисловості та скандалами, пов'язаними з нирками. Однак, більшість цих зв'язків неможливо було однозначно підтвердити. Деякі провідні хірурги-трансплантологи, з якими спілкувався доктор Л. Коен, висловлювали думку, що торгівля органами є прийнятною практикою в контексті Індії. Незважаючи на певні підказки стосовно того, що деякі лікарі та члени комісії можуть бути відомі про торгівлю органами, важко зібрати достовірні докази про їхню причетність [3, с. 150].

В Пакистані, у період 1990-х років, відбувалося інтенсивне розцвітання трансплантаційного туризму та незаконної торгівлі нирками серед економічно вразливих верств населення, внаслідок відсутності належного нормативного регулювання. Пізніше були прийняті

відповідні закони, проте проблема незаконного донорства залишається актуальною й не вирішеною. На думку Ф. Моазама [48, с. 8], боротьба Пакистану з незаконною торгівлею органами продовжується й наразі не є завершеною. Основні досягнення можна пояснити спільними зусиллями медичних фахівців, медичних асоціацій, судової системи, ЗМІ, громадського суспільства, міжнародних трансплантологічних організацій та Всесвітньої організації охорони здоров'я. Для подальшого прогресу необхідне ефективне виконання законодавства і наявність достатньої кількості органів за участю у програмах донорства від живих і померлих осіб. Ключовими елементами є організовані стратегії для навчання та залучення медичних працівників і великої громадськості до важливості донорства органів, а також уважне врахування релігійних і культурних контекстів. Ця ініціатива повинна бути спрямована на формування соціальної відповідальності, а не просто вирішенням «медичних проблем» [2].

Однак існують ізольовані випадки, коли потенційних донорів набирають через Інтернет або особисто, що є підвищеною ризиковою зоною через їхню вразливість внаслідок фінансової нестабільності. Вони можуть бути недостатньо освіченими, і зловмисники можуть надавати недостовірну інформацію, таку як можливість регенерації нирок, наявність трьох нирок, або надання медичної допомоги після операції. Обіцянки з виплатою можуть змінюватись від 500 до 10 000 доларів, але реципієнти не завжди отримують обіцяні гроші. Іноді їх змушують підписати документи, де фігурує дійсна згода на операцію, або стверджувати, що вони є родичами пацієнта. Наприклад, у справі в Пакистані, що розглядалася у січні 2023 року, потерпілих спокушали обіцянками роботи та великими виплатами, після чого їхні нирки продавали за суму, еквівалентну 4000 доларів [5].

До недавнього часу на території Косово було відсутнє законодавче врегулювання щодо трансплантації органів, що спричинило формування кримінальних груп, що займалися викраденням людей для вилучення та незаконної торгівлі їхніми органами. Наприклад, суд, під контролем Європейського Союзу, на території Косово визнав винними п'ятьох осіб, які мали зв'язок з мережею незаконної торгівлі людськими органами. Ці особи звинувачуються у вчиненні численних незаконних трансплантацій в клініці «Медікус» у столиці Косово, місті Приштині. Крім того, двох колишніх урядовців, що також були причетні до цих подій, визнали невинними у будь-якій участі. Події, пов'язані з незаконною торгівлею та контрабандою органів, стали відомі після того, як один з постраждалих втратив свідомість після видалення однієї з його нирок в зазначеній клініці. Директор клініки, уролог Л. Дервіші, був засуджений до восьми років ув'язнення за організацію злочинної діяльності та торгівлю людьми. У судовому акті зазначалося, що донори, які прибували з Молдови, Казахстану, Росії та Туреччини, перебували в скрутних фінансових обставинах. Це були вразливі особи, які не знали місцевої мови, не були обізнані зі своїми правами і не мали нікого, хто міг би захищати їхні інтереси, як підкреслив суддя Д. Пінелес під час судового розгляду. Організатори трансплантацій, які, ймовірно, були громадянами Ізраїлю, сплачували значні суми, які коливалися від 80 000 до 100 000 євро за кожен трансплантат. Прокуратура стверджувала, що у 2008 році клініка «Медікус» здійснила щонайменше 30 незаконних видалень та трансплантацій нирок. У зв'язку з участю урядовців справу про міжнародну торгівлю людьми передано в суд ЄС. Цей випадок підкреслює постійні виклики, з якими стикається Косово через його вразливу судову систему та залежність від зовнішніх впливів, зокрема після війни 1999 року, коли почалася відома історія про торгівлю органами [6].

В Єгипті відсутність належної правової бази сприяла формуванню чорного ринку органів, в якому діяли нелегальні посередники, які використовували донорів для експлуатації. Прийняття нового законодавства в Єгипті загрожує існуючому ринку, що переповнений корупцією. Протягом десятиліть заборона на трансплантацію органів від померлих визначила зростання нелегального ринку живих органів, що перетворило країну на «гарячу точку» для торгівлі органами за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я. У країні, де близько 12 мільйонів осіб страждають від захворювань нирок і печінки, а тільки менше 3 відсотків з них отримують трансплантацію нирок, 95 відсотків усіх трансплантацій пов'язані з незаконними комерційними операціями. Донори, головним чином, є бідними – 90 відсотків

з них не мають постійної роботи – і навіть сума приблизно 2000 доларів, яку можна отримати за нирку, може врятувати їхню сім'ю від фінансового краху. Однак такі продажі можуть призвести до серйозних проблем зі здоров'ям. Недавні дослідження показали, що майже 80 відсотків єгипетських донорів органів повідомили про погіршення свого стану здоров'я після операції. Запропоноване законодавство для боротьби з торгівлею людьми знає опору від впливових релігійних і консервативних груп в Єгипті, оскільки воно визначає смерть як «смерть мозку» і дозволяє трансплантацію від тіла людини. Цей закон також передбачає суворі покарання для донорів, реципієнтів і медичних установ, що займаються незаконними операціями, включаючи ув'язнення та значні штрафи. Оскільки єгипетські законодавці розглядають можливість отримання підтримки від консервативних груп, вони можуть звернутися до досвіду двох інших регіональних країн, які успішно вирішили цю проблему. Наприклад, Саудівська Аравія має найвищий рівень донорства живих нирок завдяки національно регульованій системі донорства органів, тоді як у Ірані регульована система трансплантації від тіла людини повністю припинила список очікування на трансплантацію нирки [7].

У Китаї протягом тривалого періоду діяла система за якої органи страчених в'язнів вилучалися без їхньої інформованої згоди, що становить серйозне порушення прав людини. Навіть при постійному запереченні китайських офіційних осіб, фактично було практикувано вилучення органів у засуджених ув'язнених. У 1984 році Китай ухвалив положення, що дозволяло використання органів померлих засуджених або їхніх тіл, якщо немає вимог щодо тіла, в'язень добровільно погоджується на це, або отримана згода сім'ї. Проте ці умови, головним чином, ігнорувалися. У 2005 році, після десятиліть заперечення, китайський уряд визнав широке використання органів зі страчених в'язнів, що становило до 95% всіх трансплантацій органів. Велика кількість торгівлі органами та програми трансплантації в Китаї, пов'язані зі стратою, викликали схвальні реакції міжнародної спільноти. Товариство трансплантологів визначило, що Китай єдиний у світі, де систематично беруть органи у страчених в'язнів для трансплантації, і що міжнародне співтовариство не підтримує цю практику. Різні організації висловили занепокоєння використанням Китаєм ув'язнених як джерел органів. У 2006 році Всесвітня медична асоціація закликала Китай негайно припинити практику використання ув'язнених як донорів органів, зауваживши, що ув'язнені та інші особи, які перебувають під вартою, не можуть дати вільну та інформовану згоду на це [8].

Тому законодавство, що регулює добровільне безоплатне донорство органів, встановлює чіткі вимоги до процедур та гарантує захист прав як донорів, так і реципієнтів. Це є основою для забезпечення прозорості та безпеки у сфері трансплантації, а також для боротьби з нелегальною торгівлею органами.

Оскільки проблема торгівлі органами є міжнародною, вирішення цієї проблеми вимагає співпраці між країнами. Заможним країнам необхідно активно залучати своїх громадян, включаючи медичних працівників, до дотримання законодавства проти торгівлі органами, а також підтримувати альтруїстичний спосіб життя та донорство померлих осіб. Зокрема, важливо забезпечити ефективну роботу програм донорства для живих і померлих, а також враховувати права пацієнтів і взаємну відповідальність перед уразливими та незахищеними продавцями органів. Такий підхід передбачає активну участь медичних працівників та спільну відповідальність країн перед одна однією [9, с. 347].

Висновки. Дослідження зарубіжного досвіду в системі заходів протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини відіграє важливу роль для вдосконалення відповідних механізмів в Україні. Вивчення успішних стратегій та підходів інших країн дозволяє застосовувати перевірені методи виявлення, запобігання та припинення незаконної торгівлі органами, а також покращувати міжнародну співпрацю у цій сфері.

Водночас, необхідно враховувати потенційні ризики та перешкоди під час імплементації зарубіжних практик, такі як культурні, правові та фінансові відмінності, неузгодженість із соціальними реаліями в Україні, можливі політичні та бюрократичні бар'єри. Тому адаптація іноземного досвіду має відбуватися виважено, з урахуванням місцевих умов та особливостей.

Лише комплексний підхід, що поєднує вивчення кращих світових практик та гармонізацію законодавства з міжнародними нормами, здатний забезпечити ефективну протидію контрабанді трансплантаційних органів в Україні та інтегрувати вітчизняну систему охорони здоров'я у глобальний правовий простір.

Список використаних джерел:

1. Щороку у світі проводять понад 150 тисяч операцій з пересадки органів. *Укрінформ* : вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3775155-soroku-u-sviti-provodat-ponad-150-tisac-operacij-z-peresadki-organiv.html> (дата звернення: 03.06.2024)
2. Trafficking of Human Organs in India. *The Pontifical Academy of Social Sciences* : website. URL: https://www.pass.va/en/publications/acta/acta_20_pass/abraham.html (date of appeal: 03.06.2024)
3. Cohen L. Where It Hurts: Indian Material for an Ethics of Organ Transplantation. *Daedalus*. 1999. Vol. 128, No. 4. P. 149–151.
4. Moazam F., Jafarey A. Pakistan's experience with kidney transplantation and trade: a call for international solidarity. *Indian Journal of Medical Ethics*. 2014. Vol. XI no 3. P. 4-8
5. What organs are most frequently trafficked? *The Exodus Road* : website. URL: <https://theexodusroad.com/organ-trafficking-facts/#:~:text=Where%20does%20organ%20trafficking%20occur,Asia%2C%20Central%20America%20and%20Europe.> (date of appeal: 07.06.2024)
6. Medicus: Five guilty in Kosovo human organ trade case. *BBC news* : website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-22343589> (date of appeal: 07.06.2024)
7. An Unsavory Trade: Egypt Confronts Organ Trafficking. *CSIS news* : website. URL: <https://www.csis.org/analysis/unsavory-trade-egypt-confronts-organ-trafficking> (date of appeal: 03.06.2024)
8. Domingo-Cabarrubias L. Execution by organ removal: the role of transplant surgeons in China's execution of prisoners. *ELEOS* : website. URL: <https://www.monash.edu/law/research/eleos/blog/eleos-justice-blog-posts/execution-by-organ-removal-the-role-of-transplant-surgeons-in-chinas-execution-of-prisoners#:~:text=In%201984%2C%20China%20enacted%20a,or%20if%20the%20family%20consents> (date of appeal: 03.06.2024)
9. Budiani-Saberi D., Columb S. Trafficking in Persons for the Removal of Organs: A Human-Rights Approach. *Éditions de la Maison des sciences de l'homme*. 2013. № 57. P. 341–355.

